

**Συγκριτική μελέτη έργων του Αγγελου Σικελιανού, Κώστα
Βάρναλη και Γεωργίου Σεφέρη**
Ειρήνης Αρτέμη
Θεολόγου -Φιλολόγου
ΜΑ Θεολόγου-Δρ. Θεολογίας

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΙΑ ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ: «Η ΑΓΩΝΙΑ ΤΟΥ ΙΟΥΔΑ» ΤΟΥ Κ. ΒΑΡΝΑΛΗ, «ΙΕΡΑ ΟΔΟΣ» ΤΟΥ Α. ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ ΚΑΙ «Ο ΔΑΙΜΩΝ ΤΗΣ ΠΟΡΝΕΙΑΣ» ΤΟΥ Γ. ΣΕΦΕΡΗ.

Στην εργασία αυτή θα μας απασχολήσει η μελέτη τριών σημαντικά ποιημάτων της του 20^{ου} αιώνα, δηλαδή της περιόδου της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας. Τα ποιήματα είναι «Η Αγωνία του Ιούδα» του Κώστα Βάρναλη, «Ιερά Οδός» του Αγγελου Σικελιανού και «Ο Δαίμων της Πορνείας» του Γεωργίου Σεφέρη. Πρόκειται για τρεις ποιητές που αντιπροσωπεύουν ο καθένας τους ένα από τα μεγαλύτερα πνευματικά κεφάλαια του νέου ελληνισμού.

Ο Σικελιανός και ο Βάρναλης έχουν το ίδιο περίπου ξεκίνημα γράφοντας, ποιήματα καθαρογραμμένα και συμβολικά.¹ Ο Βάρναλης είχε σαφώς επηρεαστεί από την ιδιαίτερη σύνθεση του παγανιστικού, χριστιανικού και λαϊκού θρησκευτικού πνεύματος, που ο Σικελιανός είχε αρχίσει να διαπλάθει από το 1917². Ο Σεφέρης αποτελεί τη συνέχεια, έως ένα βαθμό, των εντυπωσιακών οραμάτων στο κατοπινό έργο του Σεφέρη³.

¹ Λ. Πολίτη, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ), Αθήνα 2010¹⁸, σ. 244.

² R. Beaton, *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία. Ποίηση και Πεζογραφία*, 1821-1992, μτφρ. Ε. Ζούρου – Μ. Σπανάκη, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1996, σ. 158.

³ Αυτόθι, σ. 309.

Στην πρώτη ενότητα της εργασίας μας θα αναφερθούμε εν συνόψει και συγκριτικά στα μορφολογικά χαρακτηριστικά των τριών ποιημάτων. Στη δεύτερη θα εξετάσουμε τη χρήση της ιστορίας και του μύθου μέσα στα συγκεκριμένα ποιήματα με αναφορές, όμως, σε συγκεκριμένους στίχους.

Χρήσιμη θεωρείται η αναφορά με πολύ συντομία στο περιεχόμενο των τριών ποιημάτων, για να μπορέσει οποιοσδήποτε αναγνώστης της μελέτης αυτής να κατανοήσει πιο εύκολα, όσα θα διατυπωθούν παρακάτω. Στο ποίημα η «Αγωνία του Ιούδα», ο ορισμένος από τις Γραφές προδότης του Χριστού, γίνεται το σύμβολο του ανθρώπου που προδίδει την παλιά πίστη του, μεταστρέφεται, δηλαδή ιδεολογικά. Αυτό γίνεται ως συνέπεια της συνειδητοποίησης του άσκοπου της θυσίας για οποιαδήποτε ιδεολογία. Αφήνει, όμως, ανέγγιχτους τους πραγματικούς υπαίτιους της ανθρώπινης δυστυχίας. Ο Ιούδας παρουσιάζεται ως ένας αντιδεαλιστής, ένας επαναστάτης, που κύριο μέλημά του είναι η κοινωνική ισότητα και η δικαιοσύνη.

Στο ποίημα του Σικελιανού «Ιερά Οδός», γίνεται αναφορά στη συνάντηση του ποιητή με ένα γύφτο και δύο αρκούδες στο δρόμο προς το ιερό της Ελευσίνας. Μέσα στο ποίημα κυριαρχεί η μύηση του ποιητή – αφηγητή σε μία αρχαία θρησκευτική αντίληψη, η οποία εγκυμονεί όχι κινδύνους αλλά την υπόσχεση της μελλοντικής σωτηρίας⁴.

Τέλος, στο ποίημα του Σεφέρη «Ο Δαίμων της Πορνείας», αναφέρεται στο ερωτικό δράμα του Πέτρου Α' Λουζινιάν, εξαιτίας της απιστίας της γυναίκας του, μετατρέπεται σε ένα κτήνος. Βιάζει τις γυναίκες της νήσου Κύπρου και καταντά ο φόβος και ο τρόμος του νησιού, μέχρι έως ότου δολοφονείται.

⁴ Αντόθι, σ. 201.

Μέσα από την εξέταση των παραπάνω ποιημάτων, θα διαπιστώσουμε ότι οι ποιητές χρησιμοποιούν ως έναυσμα γνωστούς μύθους ή ιστορικά γεγονότα μέσα από τα οποία εκφράζουν τις σκέψεις του για σύγχρονα γεγονότα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α':

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

Αρχικά πρέπει να σημειωθεί ότι και τα τρία ποιήματα αναφέρονται στην καταπίεση των λαών από τους διάφορους ισχυρούς ανθρώπους, με μοναδικό γνώμονα το προσωπικό συμφέρον των τελευταίων. Έτσι στο ποίημα του Βάρναλη, το ρόλο του επαναστάτη έχει ο Ιούδας, ο προδότης του Χριστού. Στο ποίημα του Σικελιανού οι καταδυναπτευμένοι άνθρωποι ταυτίζονται με τις αλυσοδεμένες αρκούδες. τέλος, στο ποίημα του Σεφέρη οι γυναίκες που βιάζονται αλλά και οι φοβισμένοι ιππότες ενσαρκώνουν αντίστοιχα τους ανθρώπους που υφίστανται τον τρόμο και τον εξευτελισμό της σκλαβιάς και της καταπίεσης. Και στα τρία ποιήματα είναι έντονος ο συμβολισμός.

Η γλώσσα των τριών ποιημάτων είναι κατανοητή με πλούσια εκφραστικά μέσα. Στο ποίημα του Βάρναλη, έχουμε τη δημοτική γλώσσα με ζωντάνια ενός ύφους λαϊκού, που ακουμπά στην τρέχουσα παράδοση, χωρίς όμως, να ξεχνά τα σημεία αναφοράς προς τη δόκιμη πορεία της

λογοτεχνίας⁵. Το ύφος του είναι λυρικό στην αρχή και στη συνέχεια μετατρέπεται σε δραματικό, χωρίς να υπάρχουν αιραίες εξάρσεις. Αντίστοιχα στο ποίημα του Σικελιανού η γλώσσα είναι δημοτική με γλαφυρό ύφος. Στο ποίημα του Σεφέρη η γλώσσα πλησιάζει σε μερικά σημεία με εκείνη του έργου του χρονογράφου Μαχαιρά με αρκετούς ιδιωματισμούς της κυπριακής γλώσσας⁶. Η χρήση των λέξεων που επιλέγονται είναι περισσότερο εκείνων που πλησιάζουν στη σημερινή διάλεκτο. Αυτό έχει σαν συνέπεια το ποίημα να γίνεται κατανοητό από το μέσο Έλληνα.

Ο στίχος του ποιήματος του Σεφέρη είναι ελεύθερος, ανομοιοκατάληκτος και κυμαινόμενος από δεκασύλλαβο μέχρι δεκαεπτασύλλαβο, με κυρίαρχο ρυθμό τον ιαμβικό –περιλαμβάνει δε ολόκληρη την κλίμακα της ανομοιοκατάληκτης ποίησης του Καβάφη. Συγχρόνως υπάρχει καθαρά αφηγηματική μορφή και χρήση ελεύθερου πλαγίου λόγου⁷. Το ποίημα διακρίνεται για μία πιστότητα προς την πηγή του «το Χρονικό του Μαχαιρά». Έχει τη μορφή αφήγησης, όπως προαναφέρθηκε, για το λόγο αυτό κυριαρχούν οι παρελθοντικοί χρόνοι, ενώ τα ενεστωτικά ρήματα είναι πολύ περιορισμένα. Ο ευθύς λόγος εναλλάσσεται με τον πλάγιο με φυσικό τρόπο. Τέλος έντονο είναι το στοιχείο του διδακτισμού⁸.

Στο ποίημα του Βάρναλη επικρατεί η ιδεολογική και μορφική του οργάνωση που χαρακτηρίζεται ως αντιδεαλιστικός σολωμισμός, μια

⁵ Γ. Δάλλα, *Η δημιουργική δεκαετία στην ποίηση του Κώστα Βάρναλη. Μελετήματα*, Κέρδος, Αθήνα 1988, σσ. 58, 59

⁶ Κ. Κρίκου – Davis, «Ο Δαίμων της Πορνείας» στο Κολόκες. Μελέτη για τη συλλογή του Γ. Σεφέρη Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ' (1953-1955), μτφ. Τ. Μόζερ, Ιδεογραφήματα, Αθήνα 2002, σ. 154.

⁷ Αυτόθι, σ. 160.

⁸ Κ. Κρίκου – Davis, όπ. π σ. 155κ.ε.

ειδική μορφή διαλόγου με το έργο του Σολωμού⁹. Το ύφος του έχει μία ποικιλία με λυρικό λόγο που αποτελεί μία αρμονική μεταξύ έμμετρου και πεζού¹⁰. Ο στίχος, χωρισμένος σε δύο ημιστίχια, μπορεί να χαρακτηριστεί είναι αυστηρά έμμετρος δεκαπεντασύλλαβος με πεντάστιχες στροφές. Σε μερικά σημεία ο δεκαπεντασύλλαβος μετατρέπεται σε δεκαεπτασύλλαβο, χωρίς αυτό να δημιουργεί κάποια δυσαρμονία στο ποίημα, και γίνεται μέχρι δεκαεπτασύλλαβος χωρίς να χάνει σε μουσικότητα και φυσικότητα. Η ζεινγαρωτή ομοιοκαταληξία συμβάλλει στην ανάδειξη της τέχνης του λόγου και της έμμετρης φόρμας, κάνοντας έντονη μνεία στην δημοτική παράδοση¹¹. Η έκφραση του ποιήματος είναι μεστή, γεμάτη ζωντάνια και έντονα φιλόκαλη. Προσθετικά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η σάτιρα, ο ζεαλισμός, ο νατουραλισμός, ο συμβολισμός, ο λυρισμός και ο παρνασσισμός είναι ευδιάκριτα σε πολλά σημεία του έργου¹².

Τέλος στο ποίημα του Σικελιανού, έχουμε και εδώ το λυρικό στοιχείο να εναλλάσσεται με το δραματικό. Ο στίχος του ελεύθερος. Με επικράτηση του συμβολισμού. Παράλληλα ένα μορφολογικό στοιχείο του Σικελιανός είναι ως επί το πλείστον η απουσία του ειρωνικού στοιχείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β

Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΣΤΑ ΤΡΙΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Τα τρία ποιήματα αντλούν το περιεχόμενο τους από γεγονότα μυθικά ή ιστορικά, τα οποία με τη βοήθεια των ποιητών αναπλάθονται και παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο, ώστε να μέσα από το συμβολισμό

⁹ Γ. Δάλλα, *Η δημιουργική δεκαετία στην ποίηση του Κώστα Βάρναλη*, Μελετήματα, Κέρδος, Αθήνα 1988, σ. 122.

¹⁰ Αυτόθι, σ. 120.

¹¹ Αυτόθι, σ. 122.

¹² Αυτόθι, σ. 124 κ.ε.

που αποκτούν τα πρόσωπα-ήρωές τους οι ποιητές να στιγματίζουν τα κακώς κείμενα της εποχής τους,

Ο Βάρναλης, στο ποίημά του, επιλέγει να ασχοληθεί με την προδοσία του Ιούδα, του «օρισμένου από τις Γραφές παράνομου Μαθητή» (στ. 6). Ο Βάρναλης διαπραγματεύεται το γεγονός της προδοσίας του Χριστού από τον Ιούδα, που αναφέρεται στην Καινή Διαθήκη, εστιάζοντας όχι στο ίδιο το γεγονός αλλά κυρίως στο πρόσωπο του Ιούδα και των σκέψεών του. Η ιδεαλιστική θεώρηση της ελευθερίας, γίνεται μέσω της ανατρεπτικής οικειοποίησης του θρησκευτικού γεγονότος της Προδοσίας. Το ιστορικό αυτό γεγονός χρησιμοποιείται ως ένα αντιδεαλιστικό και αντιεξουσιαστικό σύμβολο. Ο πιο ακραίος, επαναστατικός οραματισμός του αφηγητή, είναι φορέας ιδεών μίας σύγχρονης κοινωνικής ελευθερίας, με κατάργηση των σχέσεων εξουσίας και εκμετάλλευσης, από έναν μεστό υπαρξιακό λόγο με ιδεολογικά ελατήρια και αντιεξουσιαστικό ήθος, απέναντι στην κοινωνική υποτέλεια. Ο Ιούδας, λοιπόν, παρουσιάζεται ως επαναστάτης, ο οποίος είναι διακείμενος εχθρικά απέναντι σε κάθε είδους ατομική δέσμευση, «απ' τα αγαθά, που μου 'δώσε ο Θεός, ζητάει μερίδα δίκαια» (στ. 140). Το παράδοξο είναι ότι ο Βάρναλης αντιστρέφει τους ρόλους του Ιησού και του Ιούδα με αποτέλεσμα ο Ιούδας να γίνεται ο «ήρωας», «φαίνεται να 'χει πολύ υποφέρει» (στ. 8) και ο Ιησούς «ο προδότης» της αποστολής του κατά την άποψη του ποιητή, «και Εκείνος τίποτα δε λέει. Διάφανο σώμα κι αδειανό» (στ. 26). Ο ποιητής στοιχειοθετεί την προδοσία του Χριστού κάνοντας λόγο για την απουσία χρηματικού κινήτρου από το μυαλό του Ιούδα. Το κίνητρο αυτό δόθηκε από τους κάπηλους των Θεών με σκοπό να αιτιολογήσουν την επανάσταση του Ιούδα (Αν δεν πετύχει... για χρήμα»(στ. 64,65). Ο Ιούδας ηγείται της προδοσίας -επανάστασης ως αποτέλεσμα της καταρράκωσης, ψυχικής και σωματικής, των μαθητών, «Ξυπόλυτοι ... πόσες μέρες νηστικοί...φαντάσματα ἄγρια. Πόνοι» (στ. 11-19). Ισως, επηρεασμένος

από τον Μαρξισμό, ο Βάρναλης καταφεύγει στη διαστρέβλωση ενός θρησκευτικού γεγονότος για να εκφράσει πιο έντονα την αμφισβήτησή του σε ότι θεωρείται «καλό και αγαθό», θεωρώντας ότι άλλο είναι το φαίνεσθαι ενός γεγονότος και άλλο το πραγματικό είναι του.

Στο ποίημα του Σικελιανού «Ιερά Οδός» έχουμε ως πηγή έμπνευσης ένα «αληθιοφανές» γεγονός, το οποίο όμως εκτυλίσπεται μέσα σε ένα ιερό μέρος, το δρόμο που συνέδεε την Αθήνα με το ιερό της θεάς Δήμητρας στην Ελευσίνα. Ο επιλογή του δρόμου, λοιπόν, του δρόμου δεν είναι τυχαία. Εκεί τελούνταν τα ελευσίνια μυστήρια¹³. Το ποίημα είναι γραμμένο στο πρώτο ενικό πρόσωπο και έχει αφηγηματικό χαρακτήρα. Σ' αυτό ο ποιητής περιγράφει καταστάσεις ανάλογες με αυτές που ζούσαν οι μυημένοι στα Ελευσίνια μυστήρια, «τι ήταν ... δρόμος της Ψυχής» (στ. 11, 12) Μας παρουσιάζει τον άνθρωπο που προσπαθεί να λυτρωθεί από τη σκλαβιά, αλλά δεν τα καταφέρνει, επειδή υποδούλωσε τη Μάνα - Γη (σύμβολο της μητρότητας και της αγάπης). Το πρόσωπο της Μάνας στο ποίημα δεν είναι εκείνο της γης και κατά συνέπεια της Δήμητρας αλλά παίρνει σάρκα στο πρόσωπο της Αλκμήνης και της Παναγίας, «για τον καημό...Παναγία» (στ. 48-50) Οι δύο τελευταίες είδαν τα παιδιά τους Ηρακλή και Ιησού αντίστοιχα να πεθαίνουν αλλά και να ανασταίνονται, όπως ακριβώς συνέβηκε με το παιδί της Δήμητρας. Έχουν, λοιπόν στα μάτια του ποιητή κοινή μοίρα, τον πόνο.

Σε μια εποχή πολιτικής αστάθειας και συνεχών στρατιωτικών πραξικοπημάτων, ο Σικελιανός γράφει το ποίημα «Ιερά Οδός», για να τονίσει ότι η σωτηρία και η λύτρωση για τον ανόητο άνθρωπο βρίσκεται

¹³ Τα Ελευσίνια ήταν γιορτή και μυστηριακή τελετή που πραγματοποιούνταν στην Ελευσίνα της Αττικής προς τιμήν της θεάς Δήμητρας και της Περσεφόνης. Κατά κοινή παραδοχή, επρόκειτο για την iερότερη και πιο σεβαστή τελετή από όλες τις γιορτές της αρχαίας Ελλάδας^[1]: έχοντας ξεκινήσει από τη Σαμοθράκη και τα Καβείρια Μυστήρια μεταφέρθηκαν στην Ελευσίνα από Θράκες αποίκους. Άρχισαν να αποκτούν μεγάλη φήμη κατά τον καιρό του Πεισίστρατου και έφτασαν στο απόγειο της ακμής τους κατά το χρυσό Αιώνα του Περικλή.

στην ταύτισή του με τους νόμους της ζωής και της φύσης. Συγκεκριμένα ο Σικελιανός χρησιμοποιεί το Γύφτο μέσα σε αυτήν την ιερή ατμόσφαιρα για να δείξει τον άνθρωπο, τον χωρίς καλλιέργεια πνευματική, που το μόνο που τον νοιάζει είναι το προσωπικό του όφελος και ικανοποίηση, «

Τα ελευσίνια μυστήρια αποσκοπούσαν στη συμφιλίωση με το θάνατο και την προσδοκία της μεταθανάτιας ζωής και γι' αυτό το λόγο είχε μεγάλη απήχηση την εποχή εκείνη. Ο ποιητής, όμως, πιστεύει ότι η κριτική αυτή του κυρίαρχου πολιτισμικού μοντέλου, δηλαδή της σκλαβιάς της μάνας γης, έχει σαν αποτέλεσμα να αρθούν οι αντιθέσεις και να επιτευχθεί μία συμφιλίωση όχι μόνο των αντιθέσεων, αλλά να υπάρξει φυσική αποδοχή των αιωνίων νόμων της ζωής και μία επανένωση του ανθρώπου με τη φύση και τις γενικότερα ζωικές αξίες¹⁴, «Κι η καρδιά μου...θα 'ρτει» (92-109).

Τέλος, στο ποίημα του Σεφέρη έχουμε ως πηγή του ποιητή ένα ιστορικό γεγονός από το Χρονικό του Μαχαιρά. Το ποίημα κάνει αναφορά στους τελευταίους μήνες ζωής του Πέτρου Α' Λουζινιάν, του τελευταίου Σταυροφόρου Βασιλιά της Κύπρου. Το ποίημα διατηρεί ακριβώς τα ιστορικά στοιχεία και αυτό φαίνεται στο στ. 51-52 «Ο Τζουάν ... ψεματάρης». Ο ποιητής κάνει ένα μικρό υπαινιγμό στην παραβίαση των Αστίων στους στ. 58-59. Επίσης, αν και σε όλο το ποίημα, ο ποιητής παραμένει πιστός στην αρχική του πηγή, φαίνεται να στηλιτεύει με τον ίδιο τρόπο την απιστία και τις λανθασμένες επιλογές των κυβερνώντων που πληρώνουν αθώοι άνθρωποι, όπως οι απλές γυναίκες που βιάζονταν. Έτοιμη υπογραμμίζει ο ποιητής: «Ο φρόνιμος τη μοίρα δεν τηνε ξαγριεύει», (στ. 43) υποδεικνύοντας έμμεσα πως όλα τα γεγονότα του ποιήματος αποτελούν μια αλυσίδα δράσεων και αντιδράσεων.

¹⁴ Ε. Γ. Καψωμένος, «Άγγελος Σικελιανός. Η Οικουμενικότητα του ποιητή», εδ., Βήμα 24/6/2001, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=134489> (2012).

- Ο έκλυτος βίος του Πέτρου προκαλεί την σκληρή αντίδραση της δυναμικής γυναικάς του, η οποία όχι μόνο τιμωρεί τις ερωμένες του συζύγου του, αλλά επιχειρεί να τιμωρήσει και τον ίδιο συνάπτοντας ερωτικό δεσμό με τον κόμη ντε Ρουχάς (στ. 1-15)
- Η απόφαση του Ιωάννη Βισκούντη να ενημερώσει τον Πέτρο για το δεσμό της Ελεονόρας προκαλεί το θυμό του βασιλιά, αλλά και την άδικη θανάτωση του ίδιου του Ιωάννη. (στ. 53)
- Η επιλογή των ευγενών να μην τιμωρήσουν τη βασίλισσα προκαλεί την οργή του Πέτρου και την εκδίκησή του με την αποπλάνηση των γυναικών τους. (στ. 52-59)
- Η εκδικητική στάση του Πέτρου προκαλεί την απόφαση των ευγενών να τον τιμωρήσουν θανατώνοντάς τον, απόφαση που με τη σειρά της θα προκαλέσει την εκδικητική απάντηση της Ελεονόρας (γεγονός βέβαια που δεν αναφέρεται σ' αυτό το ποίημα). (στ. 60-67)

Ο δαίμονας της πορνείας οδηγεί του ανθρώπους σε λανθασμένες επιλογές, οι οποίες με τη σειρά τους επιφέρουν βαρύτατες συνέπειες. Ίσως οι προεκτάσεις του ποιήματος να έχουν να κάνουν με τα όσα υπέφερε σε όλη την ιστορία της η Κύπρος. Οι Μεγάλες Δυνάμεις γνωρίζοντας την αδικία που συντελείται από τους διάφορους κατακτητές στο νησί αλλά και στους ανθρώπους του, προτιμούν να τιμωρούν τους Κυπρίους και όχι τους φταίχτες, δηλαδή τους κατακτητές.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο συμβολισμός των ποιημάτων είναι έντονος. Οι ποιητές καταφέρνουν μέσα από τα δικά τους βιώματα, να αναφερθούν σε γεγονότα του παρελθόντος μετουπιώνοντάς τα σε λόγο για το σύγχρονο γήγενεσθαι. Η ιστορία και ο μύθος αποτελούν την πηγή έμπνευσής τους αλλά χωρίς εκβιασμούς και ακρότητες. Η εκμετάλλευση στοιχείων του Παρνασσισμού, του Ρομαντισμού αλλά και του Συμβολισμού είναι

περιουσότερο από εμφανή στα εν λόγω ποιήματα. Κλείνοντας θέτουμε ως συμπέρασμα τα λόγια του Roberick Beaton, οι ποιητές κατάφεραν με «επιτυχία να διερευνήσουν και να αξιοποιήσουν την αμφιλεγόμενη σχέση των λέξεων με τα πράγματα κατά τρόπους που αντλούν όχι μόνο από την ευρωπαϊκή φιλοσοφία και την ποιητική, αλλά επίσης από τις εγχώριες αντιλήψεις για τη φύση και τη λειτουργία της γλώσσας»¹⁵ και να ενώσουν με επιτυχία το παρελθόν με το παρόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ανδρουλιδάκη, Κ. «Θρησκευτικότητα και θεολογία στο έργο του Αγγελου Σικελιανού» περ. *Νέα Εστία*, τόμος 157, τεύχος 1776, Μάρτιος 2005, σ. 376 – 401.
- Του ίδιου, «Η φύση και η αποστολή της ποίησης. Προλεγόμενα στην Αισθητική του Σικελιανού» περ. *Νέα Εστία*, τόμος 158, τεύχος 1781, Σεπτέμβριος 2005, σ. 315 – 341.
- Beaton, R., *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία. Ποίηση και Πεζογραφία*, 1821-1992, μτφρ. Ε. Ζούρου – Μ. Σπανάκη, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1996.
- Βογιατζόγλου, Α., *Η μεγάλη ουτοπία των Λυρισμού*. Μελέτη του Προλόγου στη Ζωή του Σικελιανού, «Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κορήτης», Ηράκλειο 1999.
- Της ίδιας, *Η γένεση των πατερων*. Ο Σικελιανός ως διάδοχος των εθνικών ποιητών, εκδόσεις «Καστανιώτης», Αθήνα 2005.
- Δάλλα, Γ., *Η δημιουργική δεκαετία στην ποίηση του Κώστα Βάρναλη*. Μελετήματα, Κέρδος, Αθήνα 1988.

¹⁵ R. Beaton, *Εισαγωγή στη Νεότερη Ελληνική Λογοτεχνία. Ποίηση και Πεζογραφία*, 1821-1992, μτφρ. Ε. Ζούρου – Μ. Σπανάκη, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1996, σ. 447.

- Φυλακτού, Α., *Ο Μύθος και η Λύρα. Ο Αρχαιοελληνικός Μύθος στον Ανρικό Βίο*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 2003.
- Καψωμένος, Ε. Γ., «Αγγελος Σικελιανός. Η Οικουμενικότητα του ποιητή», *Βήμα* 24/6/2001, <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=134489> (2012).
- Κρίκου – Davis, K., «“Ο Δαίμων της Πορνείας”» στο *Κολόκες. Μελέτη για τη συλλογή των Γ. Σεφέρη *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'* (1953-1955)*, μτρφ. Τ. Μόζερ, Ιδεογραφήματα, Αθήνα 2002.
- Πολίτη, Λ., *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης (ΜΙΕΤ), Αθήνα 2010¹⁸.